

JURIDISKAIS SLĒDZIENS
PAR INFORMĀCIJAS PIEEJAMĪBAS CILVĒKIEM AR ĪPAŠĀM VAJADZĪBĀM
JURIDISKAJIEM ASPEKTIEM UN ATBILSTĪBU VAJADZĪBĀM

Sagatavojusi **Baiba Golsta**
Eiropas Sociālā fonda projekta
Nr. 1DP/1.5.2.2.2/10/10/APIA/SIF/096/20
„Biedrības „Ideju Forums” un tās partneru administratīvās kapacitātes stiprināšana”
ietvaros

INFORMĀCIJAS PIEEJAMĪBA CILVĒKIEM AR ĪPAŠĀM VAJADZĪBĀM

1. Darba uzdevums, apskatāmie jautājumi.
2. Izpētītie normatīvie akti, aptaujātie cilvēki un organizācijas.
3. Situācijas raksturojums un analīze.
4. Secinājumi.

1. Darba uzdevums, apskatāmie jautājumi.

Biedrības „Ideju Forums” uzdevumā sagatavot juridisko slēdzieni par Latvijas likumdošanas atbilstību ANO konvencijai par cilvēku ar invaliditāti tiesībām attiecībā uz informācijas pieejamību. Veikt Latvijas Republikas likumdošanas izpēti ANO Konvencijas par cilvēku ar invaliditāti tiesībām un cilvēku ar īpašām vajadzībām reālo vajadzību kontekstā. Veikt saistošo starptautisko normu izpēti attiecībā uz informācijas pieejamību cilvēkiem ar īpašām vajadzībām. Veikt faktiskās situācijas izpēti attiecībā uz informācijas pieejamību un normatīvo aktu izpildi attiecībā uz informācijas pieejamību. Izstrādāt atzinumu par Latvijas likumdošanas atbilstību ANO Konvencijai par cilvēku ar invaliditāti tiesībām un citiem starptautiskiem normatīviem.

2. Izpētītie normatīvie akti, aptaujātie cilvēki un organizācijas.

Slēdziena sagatavošanas ietvaros izpētīti šādi normatīvie akti:

LIKUMI: Latvijas Republikas Satversme; Vispārējās izglītības likums; Likums "Par invalīdu medicīnisko un sociālo aizsardzību"; Likums "Par sociālo drošību"; Invaliditātes likums, Informācijas atklātības likums; Bibliotēku likums; Autortiesību likums; likums "Par Konvenciju par personu ar invaliditāti tiesībām".

MINISTRU KABINETA NOTEIKUMI: 06.04.2010 Noteikumi Nr. 334 Par valsts pārbaudījumu norises kārtību, 06.04.2010 Noteikumi Nr. 335 par centralizēto eksāmenu saturu un norises kārtību.

STARPTAUTISKIE NORMATĪVIE AKTI: ANO Konvencija par personu ar invaliditāti tiesībām; ANO Vispārējā Cilvēktiesību deklarācija, ANO cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija; Paraugnoteikumi par vienlīdzīgām iespējām invalīdiem, pieņemti Apvienoto Nāciju Ģenerālās Asamblejas 48. sesijā 1993. gada 20. decembrī (Rezolūcija 48/96); Madrides deklarācija (pieņemta Eiropas personu ar invaliditāti kongresa laikā, 2002.gada martā).

CITI LIKUMPAMATOTIE AKTI: Invaliditātes un tās izraisīto seku mazināšanas politikas pamatnostādņu 2005.–2015.gadam kopsavilkums (Ministru kabineta 2005.gada 10.augusta rīkojums Nr.544); Valsts programma „Sabiedrības integrācija Latvijā”.

Slēdziena sagatavošanas ietvaros veiktas intervijas un aptaujas ar šādiem cilvēkiem un organizācijām:

Anita Falka – Valsts izglītības satura centra, Speciālās izglītības nodaļas Vecākā speciāliste (logopēdijas eksperte)

Antra Krauce – speciālais pedagogs; – Valsts izglītības satura centra, Speciālās izglītības nodaļas Vecākā speciāliste (speciālās izglītības eksperte)

Ligita Ģeida - Strazdumuižas internātvidusskolas - attīstības centra vājredzīgiem un neredzīgiem bērniem direktore

Raimonds Strazdiņš - diplomēts jurists, neredzīgs

Gatis Preiss – e-vides eksperts

Māris Ceirulis - Neredzīgo biedrības valdes priekšsēdētājs

Gunta Anča – Latvijas Cilvēku ar īpašām vajadzībām sadarbības organizācijas SUSTENTO valdes locekle

Sandra Kušķe – Valsts Bērnu Dzirdes centra vadītāja

Andris Tauriņš – Valmieras vārdzirdīgo skolas direktors

Inese Banceviča - Viegļās valodas aģentūras vadītāja

Invalīdu un viņu draugu apvienībā Apeirons – diskusija par informācijas pieejamību, kurā piedalījās:

Ivars Balodis, Invalīdu un viņu draugu apvienības Apeirons vadītājs,

Baiba Bicēna, Invalīdu un viņu draugu apvienības Apeirons pārstāve,

Aigars Bolis, Invalīdu un viņu draugu apvienības Apeirons pārstāvis.

3. Situācijas raksturojums un analīze.

Eiropas Savienībā izdala 6 invaliditātes:

1. kustību traucējumi;
2. redzes traucējumi;
3. dzirdes traucējumi;
4. intelektuālās attīstības traucējumi;
5. psihosociālās saslimšanas;
6. neredzamā invaliditāte.

Saskaņā ar LR Vispārējās izglītības likumu, Latvijā pastāv 8 speciālo vajadzību apakšgrupas:

1. izglītojamie ar redzes traucējumiem;
2. izglītojamie ar dzirdes traucējumiem;
3. izglītojamie ar garīgās attīstības traucējumiem;
4. izglītojamie ar fiziskās attīstības traucējumiem;
5. izglītojamie ar somatiskām saslimšanām;
6. izglītojamie ar valodas traucējumiem;
7. izglītojamie ar psihoneiroloģiskām saslimšanām;
8. izglītojamie ar psihiskās attīstības aizturi un mācīšanās grūtībām.

Latvijā ir vairāk nekā 7000 cilvēku, kuri, daļēji vai pilnībā zaudējot redzi, kļuvuši par invalīdiem.

Pēc Latvijas Nedzirdīgo savienības datiem, Latvijā ir vairāk kā 30 000 cilvēki ar dzirdes traucējumiem. No tiem pilnīgi nedzirdīgi ir vairāk kā 2000.

Atsevišķas statistikas par personām ar garīgās attīstības traucējumiem valstī nav, taču aptuvenais procents no kopējā invalīdu skaita ir 10%.

Atbilstoši Izglītības un zinātnes ministrijas statistikas datiem, 2009./2010. mācību gadā kopā speciālajās skolās un speciālajās klasēs no 1.līdz 12.klasei mācījās 9835 izglītojamie, kas ir aptuveni 4% no vispārējā izglītojamo skaita.

Normatīvajos aktos paredzētie nosacījumi informācijas pieejamībai cilvēkiem ar īpašām vajadzībām.

Tiesības uz informācijas brīvību, kas ir ietvertas *Satversmes* 1.panta "demokrātiskas valsts" jēdzienā, konkretizē *Satversmes* 8.nodaļas panti. *Satversmes* 90.pants nosaka, ka "ikvienam ir tiesības zināt savas tiesības", 100.pants nosaka, ka "ikvienam ir tiesības uz vārda brīvību, kas ietver tiesības brīvi iegūt, paturēt un izplatīt informāciju, paust savus uzskatus. Cenzūra ir aizliegta", 104.pants dod ikvienam "tiesības vērsties valsts vai pašvaldību iestādēs ar iesniegumiem un saņemt atbildi pēc būtības", un 115.pants izdala īpašu informācijas kategoriju - ziņas par vides stāvokli un uzliek valstij par pienākumu šīs ziņas sniegt. Savukārt 116.pants nosaka, ka 100.pantā (bet ne pārējos šeit uzskaitītajos pantos) noteiktās tiesības var ierobežot likumā paredzētajos gadījumos, lai aizsargātu citu cilvēku tiesības, demokrātisko valsts iekārtu, sabiedrības drošību, labklājību un tikumību. Ielasot *Satversmes* 100.pantā valsts institūciju pienākumu sniegt indivīdu interesējošo informāciju, tas nozīmē, ka gadījumos, kad valsts ierobežo pieeju noteiktas kategorijas informācijai, tai šis solis ir jāpamato ar 116.pantā nostiprināto shēmu.

Informācijas atklātības likuma 11. pants paredz: Pieprasītās informācijas izsniegšanas veids - izsniedzot pieprasīto informāciju, iestāde pēc iespējas ievēro pieprasītāja norādīto informācijas saņemšanas veidu, it īpaši rūpējoties par personām ar redzes vai dzirdes traucējumiem.

Bibliotēku likumā noteikti bibliotēku pienākumi - radīt iespēju bibliotēkas lietotājiem izmantot bibliotēku pakalpojumus neatkarīgi no viņu dzimuma, vecuma, rases, tautības, *fiziskā stāvokļa*, dzīvesvietas un atrašanās vietas un citiem faktoriem, kā arī *veidot atbilstošu bibliotēkas lietošanas aprīkojumu personām ar kustību un redzes traucējumiem*. Valsts un pašvaldību bibliotēku īpašie pienākumi ir nodrošināt bibliotēkas lietotājiem bezmaksas pieeju internetam un vispārpieejamiem elektroniskās informācijas resursiem, kā arī nodrošināt iespēju bez maksas izmantot datoru. Datora bezmaksas izmantošanas kārtību nosaka bibliotēkas lietošanas noteikumos. Ja valsts un pašvaldību bibliotēku lietotāji ir *invalīdi ar kustību, redzes un citiem traucējumiem, viņiem ir tiesības saņemt bibliotēkas pakalpojumus savā dzīvesvietā*.

ANO Vispārējās Cilvēktiesību deklarācijas 19.pants nosaka sekojošo: Katram cilvēkam ir tiesības uz pārliecības brīvību un tiesības brīvi paust savus uzskatus. Šīs tiesības ietver brīvību netraucēti palikt pie saviem uzskatiem un brīvību meklēt, saņemt un izplatīt informāciju un idejas ar jebkuriem līdzekļiem neatkarīgi no valstu robežām.

Vairākos normatīvajos aktos un starptautiskajos dokumentos Latvijas Republika ir apņēmusies kā uzdevumu sev veidot maksimāli atbalstošu vidi ikvienam Latvijas Republikas iedzīvotājam, tai skaitā arī cilvēkiem ar īpašām vajadzībām. Jo tieši cilvēki ar īpašām vajadzībām ir pakļauti vislielākajam riskam palikt dezinformēti. Latvijas Republikas Tiesībsargs Romāns Apsītis: "Brīva ir tikai tā valsts, kurā ikvienam cilvēkam tiek garantētas viņa tiesības un brīvība". Un, ja cilvēkam ir liegta iespēja piekļūt informācijai, tad viņš vairs nevar būt brīvs.

Informācija ir integrācijas pamatā. Ilgtermiņa konceptuālajā dokumentā "Latvijas izaugsmes modelis: cilvēks pirmajā vietā" ir teikts, ka ikviena indivīda ekonomiskās, politiskās un sabiedriskās aktivitātes paaugstināšanai jānodrošina vispārējas informācijas saņemšanas iespējas.

Likumā "Par invalīdu medicīnisko un sociālo aizsardzību" teikts: Lai veicinātu invalīdu sociālo integrāciju, valsts, maksimāli piesaistot sabiedrību, nodrošina vispārējās lietošanas ēku projektēšanu un jaunu sabiedriskā transporta sistēmu projektēšanu, ievērojot invalīdu speciālās vajadzības. Lai veicinātu invalīdu sociālo integrāciju, pašvaldības, maksimāli piesaistot visu veidu labdarības organizācijas un sabiedrību, invalīdiem nodrošina pasākumus, kas veicina un atvieglo invalīdu saskarsmi ar pārējo sabiedrību. Ir jāpielāgo apkārtējā vide, lai cilvēki ar īpašām vajadzībām varētu sasniegt sev svarīgu informāciju.

Latvija 2008.gada 18.jūlijā parakstījusi Apvienoto Nāciju Organizācijas Konvencijas par personu ar invaliditāti tiesībām īstenošanas plānu 2010.-2012.gadam. Par plāna izpildes kontroli atbildīgā institūcija ir Labklājības ministrija. Plānā paredzēts:

- Izstrādāt metodiskos norādījumus vides pieejamības prasību nodrošināšanai personām ar funkcionālajiem traucējumiem (redzes, dzirdes, kustību un garīga rakstura traucējumi). Šī pasākuma izpildes termiņš ir 2011.gada 4.ceturksnis. Atbildīgā institūcija ir Ekonomikas ministrija.

- Veikt pētījumu par valsts pārvaldes iestāžu mājas lapas pieejamību un izstrādāt priekšlikumus informācijas pieejamības instrumentu pilnveidošanai. Pasākuma izpildes termiņš ir 2010.gada 4.ceturksnis, atbildīgā iestāde ir Reģionālās attīstības un pašvaldību lietu ministrija.
- Nodrošināt iespēju personām ar invaliditāti saņemt pieejamu informāciju valsts pārvaldes iestādēs. Izpildes termiņš ir katru gadu un par to ir atbildīgas nozaru ministrijas.

2010.gada 31.martā Latvijā stājas spēkā ANO Konvencija par personu ar invaliditāti tiesībām (turpmāk – Konvencija). Par Konvencijas ieviešanu Latvijā atbildīgās institūcijas – Labklājības ministrijas - mājas lapā teikts:

Konvencija iezīmē ideoloģijas maiņu attieksmē un pieejā personu ar invaliditātes politikas jautājumiem. Tā iezīmē pāreju no politikas, kas koncentrēta uz šo mērķa grupu kā uz līdzjūtības, medicīniskās aprūpes un sociālās aizsardzības „objektu” uz politiku jaunā kvalitātē, t.i., uz visu veidu šķēršļu novēršanu šo personu pilnvērtīgai iekļaušanai sabiedrībā, apzinoties šo cilvēku patieso vērtību, tiesības un viņu iespēju pieprasīt šīs tiesības un pašiem pieņemt lēmumus, balstītus uz viņu informētību un piekrišanu un līdzdarboties savā un sabiedrības interešu labā.

Lai Konvenciju ieviestu dzīvē, nepieciešama tās prasību iestrādāšana Latvijas likumdošanā, sabiedrības informēšana par cilvēku ar invaliditāti vajadzībām, kā arī praktisku mehānismu un principu ievērošana it visā, ko darām - iekārtojot vidi, sniedzot pakalpojumus, izstrādājot un piedāvājot produktus, sniedzot informāciju. Jaunās pieejas pamatā ir universālā dizaina princips – tas nozīmē tādu produktu, vides, programmu un pakalpojumu dizainu, kurus, cik vien iespējams, visi cilvēki var izmantot bez pielāgošanas vai īpaša dizaina nepieciešamības.

Lielākā daļa sabiedrības un jo īpaši tā, uz kuru cilvēku ar invaliditāti tiesības un vajadzību apmierināšana attiecas darba jautājumu un pienākumu griezumā, ir maz informēta par šīm īpašajām vajadzībām, likumiskajām prasībām un tehniskajām iespējām tās apmierināt.

Konvencijas īstenošanas plāna 2010.-2012.gadam situācijas raksturojumā teikts, ka vislielākās grūtības Konvencijas īstenošanā pašreizējā ekonomiskajā situācijā sagādā pieejamības nodrošināšana. Tas attiecas ne vien uz vides pieejamību, bet pakārtoti skar arī daudzas citas jomas, jo, nenodrošinot pieejamību, nav iespējams pilnībā un bez diskriminācijas īstenot visas pārējās Konvencijā ietvertās saistības. Jāatzīmē, ka pieejamības nodrošināšana personām ar invaliditāti nav skatāma atrauti no citām iedzīvotāju grupām (vecāka gadagājuma cilvēki, mazi bērni, vecāki ar bērnu ratiņiem u.c.), kurām dažādu apstākļu dēļ pieejamības iespējas konkrētā infrastruktūrā konkrētam pakalpojumam ir ierobežotas. Līdz ar kopējās vides sakārtošanu, tā būs pieejama arī personām ar invaliditāti. Tātad aktualizējas jautājums par universālu dizainu, kas būtu piemērots ikvienam sabiedrības loceklim.

Universālais dizains ir stratēģija, kuras mērķis ir padarīt vidi un visu, ko tā ietver, maksimāli pieejamu ikvienam cilvēkam, lai šīs vides produktus varētu lietot ikviens. Universālā dizaina jēdziens veicina uzsvāra maiņu, izstrādājot uz patērētāju vērstu dizainu, izvēloties visaptverošu pieeju un nosakot mērķi pielāgoties visu vecumu, augumu un spēju vajadzībām, tajā skaitā pārmaiņām, ko cilvēki piedzīvo sava mūža garumā.

28.01.2010. likumā "Par Konvenciju par personu ar invaliditāti tiesībām" skaidrots: universālais dizains nozīmē tādu produktu, vides, programmu un pakalpojumu dizainu, kurus, cik vien iespējams, visi cilvēki var izmantot bez pielāgošanas vai īpaša dizaina nepieciešamības. Latvijai jāuzņemas vai jāveicina universālā dizaina produktu (pakalpojumi, preces, ierīces, objekti) pētījumi un izstrāde; jāveicina personām ar invaliditāti piemērotu jauno tehnoloģiju, tostarp informācijas un sakaru tehnoloģiju pētījumus un izstrādi, kā arī veicināt to pieejamību un izmantošanu, dodot priekšroku tehnoloģijām par pieejamu cenu; dalībvalsts, proti, Latvija veic atbilstošus pasākumus, lai vienlīdzīgi ar citiem nodrošinātu personām ar invaliditāti pieeju fiziskajai videi, transportam, informācijai un sakariem, tostarp informācijas un sakaru tehnoloģijām un sistēmām, un citiem objektiem un pakalpojumiem, kas ir atvērti vai ko sniedz sabiedrībai gan pilsētās, gan lauku rajonos; ēkās un citos iedzīvotājiem atvērtos objektos jānodrošina informāciju Braila rakstā un viegli lasāmos un saprotamos veidos;

Tāpat šajā likumā noteikts, ka Latvijai jāveic arī atbilstoši pasākumi, lai izstrādātu un ieviestu minimālos standartus un vadlīnijas par iedzīvotājiem atvērtu objektu un sniegto pakalpojumu pieejamību un pārraudzītu to īstenošanu; nodrošinātu, ka privātās struktūras, kas piedāvā objektus un pakalpojumus, kas ir atvērti vai ko sniedz iedzīvotājiem, ņem vērā visus aspektus attiecībā uz to pieejamību personām ar invaliditāti; visām ieinteresētajām personām nodrošinātu apmācību par pieejamības problēmām, ar kurām saskaras personas ar invaliditāti; ēkās un citos iedzīvotājiem atvērtos objektos nodrošinātu informāciju Braila rakstā un viegli lasāmos un saprotamos veidos; nodrošinātu dažādus palīgu un starpnieku, tostarp pavadoņu, lasītāju un profesionālu surdotulkotāju, pakalpojumu veidus, lai atvieglotu pieejamību ēkām un citiem iedzīvotājiem atvērtiem objektiem; veicinātu citus atbilstošus palīdzības un atbalsta veidus personām ar invaliditāti, lai tām nodrošinātu informācijas pieejamību; veicinātu jauno informācijas un sakaru tehnoloģiju un sistēmu, tostarp tīmekļa, pieejamību personām ar invaliditāti; veicinātu pieejamās informācijas un sakaru tehnoloģiju un sistēmu projektēšanu, izstrādi, ražošanu un izplatīšanu agrīnā stadijā tā, lai panāktu šo tehnoloģiju un sistēmu pieejamību ar minimālām izmaksām.

Likumā "Par Konvenciju par personu ar invaliditāti tiesībām" noteikts, ka dalībvalstis, lai nodrošinātu vārda un uzskatu brīvību un pieeju informācijai, kas ietver brīvību meklēt, saņemt un izplatīt informāciju un idejas vienlīdzīgi ar citiem un visos komunikācijas veidos pēc savas izvēles, veic atbilstošus pasākumus:

- a) informāciju, kas paredzēta plašai sabiedrībai, savlaicīgi un bez papildu maksas sniedzot personām ar invaliditāti pieejamos formātos un ar tehnoloģijām, kas atbilst dažādiem invaliditātes veidiem;

b) pieņemot un atvieglojot to, ka oficiālos pasākumos personas ar invaliditāti pēc savas izvēles izmanto zīmju valodu, Braila rakstu, pastipriņošos un alternatīvos komunikācijas veidus un citus pieejamos komunikācijas līdzekļus, veidus un formātus;

c) mudinot privātās struktūras, kas sniedz pakalpojumus plašai sabiedrībai, tostarp ar tīmekļa palīdzību, sniegt informāciju un pakalpojumus personām ar invaliditāti pieejamā formātā, ko tās var izmantot;

d) mudinot plašsaziņas līdzekļus, tostarp tos, kas informāciju izplata ar tīmekļa palīdzību, padarīt savus pakalpojumus pieejamus personām ar invaliditāti;

e) atzīstot un veicinot zīmju valodu izmantošanu.

Atsevišķas invaliditātes gadījumiem paredzētie informācijas pieejamības pasākumi.

Redzes traucējumi

Cilvēkiem ar redzes traucējumiem atkarībā no traucējuma smaguma pakāpes ir apgrūtināta vai neiespējama informācijas uztveršana, kurā iesaistīta redze. Atkarībā no tā, vai cilvēks ir vājredzīgs vai neredzīgs, informācijas uztveršanai būs nepieciešami palīg līdzekļi un informācija īpaši pielāgotos formātos.

Redzes traucējumu piemēri:

- sašaurināts redzes lauks – cilvēks neredz 180 grādu platumā, kā tas ir normālas redzes apstākļos
- makulas deģenerācija - zūd attēla centrālā daļa, it kā tā priekšā būtu neskaidrs, saplūdis plankums, pārējais attēls var saglabāties skaidrs.
- Retinopātija – mazinās redzes asums, attēls ir miglains, atsevišķas attēla daļas nav iespējams saskatīt, tām it kā priekšā ir plankumi.
- Hemianopsija – vienpusējs redzes zudums. Cilvēks redz ar katru aci pusi no redzes lauka vai arī vispār neredz to.

Neredzīgi cilvēki informāciju nevar uztvert ar redzi, tādēļ ir jāizmanto citi maņu orgāni - tauste un dzirde.

Atbalsta pasākumi informācijas pieejamībai vājredzības gadījumā:

- *Teksta un attēlu palielināšana*

Maksimāli liels datora displejs; lielāka teksta izdruka; lasāmā teksta burtu izmēra palielināšana, CCTV – televideo palielinātāji (ar kuru palīdzību var iegūt palielinājumu pat piecdesmitkārtīgi); lupas; digitāla teksta palielināšana (speciālas datorprogrammas, ar kuru palīdzību jebkuru objektu ekrānā var palielināt pat līdz 16 reizēm).

- *Teksta un fona kontrasta palielināšana*
Drukāt tekstu uz dzeltena fona; izdrukātam teksta uzlikt filtru, kas maina fona krāsu; digitāli fona krāsu filtri; atsevišķu vārdu izcelšana.
- *Teksta burtu iespaidums, kas mazina burtu saplūduma efektu*
Ieteicamie fonti - Arial, Tahoma utml.
- *Datora operētājsistēmas pielāgošana*
Iespējams mainīt peles funkciju iestatījumus, lai uzlabotu peles rādītāja redzamību; palielināt ikonas; lupa Magnifier – palielina to ekrāna daļu, kur atrodas kursora vai peles rādītājs.

Atbalsta pasākumi informācijas pieejamībai neredzības gadījumā:

- *Teksts Braila rakstā*
Braila raksts ir starptautiska rakstības sistēma neredzīgiem cilvēkiem. Raksta pamatā ir sešu reljefpunktu kopa, ko lasa ar taustes palīdzību. Punktus kombinējot, iegūst rakstu zīmes.
- *Ekrānlasošanas programmas*
Speciālas programmas (piemēram, Jaws for Windows), kuras tekstu uz ekrāna pārvērš balsī - nosauc dotās komandas, nospiešot taustiņus un nolasa tekstu, kas redzams uz ekrāna.
- *Braila displejs*
Zem tastatūras novietota reljefa punktu rinda, kas katru uz ekrāna redzamo rindu, kurā tobrīd atrodas kursora, pārveido reljefos, ar pirkstu sataustāmos neredzīgo raksta burtos)
- *Audio ieraksti*
Audio grāmatas, žurnāli, informācija internetā.

Dzirdes traucējumi

Cilvēkus ar dzirdes traucējumiem iedala 2 grupās: vājdzirdīgi cilvēki un nedzirdīgi cilvēki.

Dzirdes zudumu iedala 5 pakāpēs:

- 1.pakāpe (viegla vājdzirdība),
- 2.pakāpe (vidēja vājdzirdība),

- 3.pakāpe (vidēji smaga vādzirdība),
- 4.pakāpe (smaga vādzirdība),
- 5.pakāpe (izteikti smaga vādzirdība vai nedzirdība).

Sākot no 2.pakāpes ir jāizmanto dzirdes aparāti. Vādzirdīgi cilvēki atkarībā no dzirdes zuduma pakāpes spēj izmantot dzirdi, lai uztvertu informāciju.

Nedzirdīgi cilvēki nevar uztvert informāciju ar dzirdes palīdzību, tādēļ jāizmanto cits informācijas un komunikācijas formāts. Tā ir zīmju valoda, rakstu valoda un neverbālā komunikācija. Pamatā informācijas iegūšana un sniegšana tiek balstīta uz redzi, tas nozīmē, ka informācijai ir jābūt maksimāli vizualizētai, piemēram, televīzijas pārraidēm un filmām ir jābūt titrētām vai ar surdotulkotāju. Tomēr daudziem cilvēkiem, kas kopš dzimšanas ir nedzirdīgi, var būt problēmas ar rakstiskās valodas sapratni, kur tiek izmantotas sarežģītas abstrakcijas, metaforas vai vārdu spēles, līdz ar to informāciju vajadzētu pasniegt vieglākā valodā.

Atbalsta pasākumi informācijas pieejamībai vādzirdības gadījumā:

- *Pielāgoti informācijas formāti*
Zīmju valoda; rakstu valoda; vizualizācijas.
- *Dzirdes protezēšana*
Kabatas dzirdes aparāts, aizauss aparāts, iekšauss aparāts, kaula dzirdes implants – BAHA skaņu pastiprinošā sistēma.
- *Klausīšanās palīgierīces*
Indukcijas cilpa; skaņu pastiprinoši telefoni; FM sistēmas.
- *Pielāgota vide mācību procesā*
Labi apgaismota telpa; skolotājam jāstāv klases priekšā ar seju pret skolniekiem; izglītojama ar dzirdes traucējumu sēž tuvāk skolotājam; labāk dzirdošā auss vērsta uz klases centru; skolotājam jāizmanto vienkārša valoda; svešvārdi tiek uzrakstīti, pateikti, tiem pievienots paskaidrojošs attēls; skaidra, pietiekoši skaļa skolotāja runa.

Atbalsta pasākumi informācijas pieejamībai nedzirdības gadījumā:

- *Pielāgoti informācijas formāti*
Zīmju valoda; rakstu valoda – vēlams vieglākā valodā; vizualizācijas.
- *Dzirdes protezēšana*
Kohleārais implants

- *Klausīšanās palīgierīces* (indukcijas cilpa; skaņu pastiprinoši telefoni; FM sistēmas; durvju zvans ar mirgojošu lampu; mirgojoša vai vibrējoša ierīce; kas signalizē par bērna raudāšanu; vibrējoši vai mirgojoši modinātājpulksteņi)
- *Titrētas filmas, raidījumi*
- *Filmas, raidījumi ar surdotulkojumu*
- *Pielāgotas datorprogrammas*
Tādas programmas kā SoundSentry paziņo, kad dators izdod skaņu;

Garīgās attīstības traucējumi

Garīgās attīstības traucējumi: pieder izglītojamie ar garīgu atpalcību, šizofrēniju bērna vecumā ar izteiktiem specifiskiem intelekta traucējumiem, epilepsijas izraisīta demenci, epilepsijas izraisītiem organiskiem personības, uzvedības un intelekta traucējumiem, uzvedības un intelekta traucējumiem smadzeņu slimību, bojājumu vai disfunkcijas dēļ, autisms.

Garīgās attīstības traucējumus iedala 3 līmeņos: viegla garīgā atpalcība, vidēji smaga vai smaga garīgā atpalcība. Cilvēks atkarībā no tā, cik smaga ir garīgā atpalcība, ir apstājies noteikta vecuma attīstībā. Piemēram, ja ir viegla garīgā atpalcība, tad garīgais vecums ir starp 9 līdz 12 gadiem. Līdz ar to tiek traucētas kognitīvās, valodas, motoriskās un sociālās iemaņas. Tādēļ ir nepieciešams informācijas formāts, kas būtu viegli uztverams un saprotams. Informācijai ir jābūt pieejamai vieglajā valodā. Kā arī informācijas sniegšanai tiek izmantotas speciālas, skaidras, viegli izlasāmas un saprotamas, labi saskatāmas, apgaismotas piktogrammas, kuras izmanto komunikācijā, runājot par konkrētām lietām. Savukārt, ja ir vajadzīga darboties ar abstraktiem jēdzieniem, labāk būtu izmantot Blisa simbolus. Arī audio, video un foto materiāli būtiski atvieglo informācijas uztveri. Atbalsta pasākumi informācijas pieejamībai garīgās attīstības traucējumu gadījumā:

- *Pielāgots informācijas formāts*
Vieglā valoda; piktogrammas; Blisa simboli papildināti ar audio, video, foto materiāliem; cipari netiek rakstīti vārdiski.
- *Atbilstošs burtu lielums*
Burtu lielums vismaz 14.
- *Atbilstošs teksta burtu iespaidums*
Ieteicamais burtu iespaidums - Arial.

Fiziskās attīstības traucējumi

Cilvēki ar fiziskās attīstības traucējumiem: Pie šīs grupas pieder cilvēki ar dažādiem kustību un balsta traucējumiem. Šeit nav nepieciešams pielāgots informācijas formāts, galvenā problēma ir vides pieejamība, tas ir, kā tikt līdz nepieciešamajai informācijai. Pieejama vide ir pamatnosacījums, lai cilvēks ar invaliditāti varētu justies brīvi un neatkarīgi un bez citu cilvēku palīdzības iekļūt veikalā, skolā, mājās, sabiedriskajā transportā, bibliotēkā u.c. Piemēram, vai pie ēkām ir izveidotas uzbrauktuves, pa kurām var uzbraukt ar ratiņkrēslu.

Domājot par informācijas pieejamību internetā, cilvēkiem ar kustību traucējumiem ir mazāk jāsaskaras ar vides nepieejamību, jo ir daudz un dažādi līdzekļi kā pielāgot datortehniku, piemēram, ja cilvēkam nefunkcionē rokas, ir iespējams vadīt peli ar galvas kustību palīdzību.

Pieejama vide nozīmē tāda vide, kurā cilvēks ratiņkrēslā, ar redzes, dzirdes vai citiem traucējumiem var brīvi pārvietoties un nokļūt, kur vēlas.

Atbalsta pasākumi informācijas pieejamībai kustību traucējumu gadījumā:

- Pieejama vide, lai nokļūtu līdz informācijai
- Pielāgojama datortehnika
Tastatūras ar lielākiem taustiņiem; tastatūras, ko izmanto rakstīšanai ar mutē ieliekamu rādītājiem; mazās tastatūras, kas aizņem mazāk vietas un ir pielāgotas lietotājiem ar vienu roku; ergonomiskās tastatūras – to mērķis ir samazināt locītavu un roku slodzi; ar galvas kustībām vadāma peles; lielāka izmēra peles; slēdži – ierīce, ar kuras palīdzību nodod komandas datoram, slēdži var piespiest ar roku, kāju, galvu vai jebkuru citu ķermeņa daļu u.c.
- Pielāgojamas datorprogrammas
Ekrāntastatūra – cilvēkiem, kuri kustību traucējumu dēļ nevar lietot tastatūru, bet var lietot peli, peles vietā var izmantot slēdži; ir iespējams mainīt ātrumu ar kādu jānospiež peles poga, lai veiktu dubultklikšķi; iespējams izmainīt peles rādītāja kustības ātrumu; taustiņu ķēdes aktivizācija – cilvēkiem, kas nevar ar roku nospiegt taustiņu kombinācijas; taustiņu filtrs – tastatūra ignorē īsus vai atkārtotus taustiņsitienus, kas veikti netīšām; dažādas taustiņu kombinācijas, ar kurām var aizvietot ar peli veicamās darbības.

Somatiskās saslimšanas

Somatiskās saslimšanas ir tā saucamā slēptā invaliditāte, jo ārēji to nevar pamanīt. Tās ir tādas saslimšanas kā astma, dažādas elpošanas orgānu slimības, gremošanas traucējumi, 1.tipa cukura diabēts. Līdz ar to nav nepieciešama specifiska informācijas pielāgošana. Mācību laikā bērni ar šādām saslimšanām mācās sanatorijas internātskolās, kur ir atbilstoši apstākļi viņu slimības specifikai un ir iespējams saņemt nepieciešamo medicīnisko palīdzību.

Valodas traucējumi

Izglītojamie ar valodas traucējumiem: šeit pieder dažādi valodas traucējumi, kas izpaužas gan kā nespēja izrunāt konkrētus burtus, valodas zudums, stostīšanās, skaņas izrunas zudums, kā arī lasīšanas traucējumi, piemēram, disleksija, pareizrakstības traucējumi, piemēram, disgrāfija. Cilvēkiem ar disleksiju – ar lasīšanas traucējumiem materiāli vieglajā valodā var būt kā pieejamāks materiāls, taču ne visiem dislektiķiem ir nepieciešami materiāli vieglajā valodā. Kā vēl viens atbilstošs informācijas formāts būtu jāmin audio formāts. Pētījumi rāda, ka klausoties audio formātu, uzlabojas lasītprasme.

Atbalsta pasākumi:

- *Pielāgots informācijas formāts*
Audio, vieglā valoda.
- *Teksts vieglāk uztveramā formā*
Daudz atstarpes; ap teksta slejām lielas atstarpes; starp rindkopām papildus brīva rinda; neizmantojot vienā lappusē daudz krāsainu attēlu, un teksta, kā arī dažādus fontus un animācijas; īsi teikumi; izvairīties no kustīgiem attēliem vai teksta.
- *Atbalsta pasākumi izglītībā*
Rakstot pārbaudes darbus un eksāmenus ir iespējams izmantot atgādnis par gramatikas likumiem, kuras ir izmantotas mācību procesā (piemēram, izglītojamajiem ar disgrāfiju).
- *Labvēlīgs psiholoģiskais klimats*
Atsevišķi valodas traucējumi, piemēram, mutisms – valodas zudums, psihisku traumu dēļ, tādēļ ir nepieciešama labvēlīga vide, lai šo traucējumu būtu iespējams ārstēt.

Psihoneiroloģiskās saslimšanas

Izglītojamie ar psihoneiroloģiskām saslimšanām: pieder cilvēki, kam ir novājināta nervu sistēma, organiski un emocionāli traucējumi, kognitīvi vai somatoformi traucējumi, dažādu veidu attīstības traucējumi un citi psihiski traucējumi. Piemēram, trauksme, depresija, uzmanības deficīts, lēna uztvere, hiperaktivitāte u.c. Iespējams kā atbilstošs informācijas formāts varētu būt vieglā valoda, arī audio formāts.

Atbalsta pasākumi:

- *Pielāgots informācijas formāts*
Vieglā valoda; audio.
- *Atbalsta pasākumi mācību procesā*
Atvieglota slodze.

Psihiskās attīstības aizture un mācīšanās traucējumi

Izglītojamie ar psihiskās attīstības aizturi un mācīšanās grūtībām: Pie šīs apakšgrupas pieder izglītojamie, kam ir specifiski mācīšanās iemaņu attīstības traucējumi, psihiskās attīstības aizture, hiperaktivitāte, uzmanības deficīta sindroms, afektīvi traucējumi (vispārēja trauksme vai panika), izteiktas encefaloastēniskas reakcijas ar dažādu etioloģiju (sūdzības par pieaugošu nogurumu pēc garīgas piepūles, kas bieži saistās ar manāmu profesionālā darba izpildes vai ikdienas pienākumu veikšanas pasliktināšanos vai ķermeņa somatisku vājumu un izsīkumu jau pēc minimālas piepūles, ko pavada smeldzoša sajūta muskuļos un sāpes, kā arī nespēja atslābināties. Noguruma sindroms), neirozes, neirozēm līdzīgi ar stresu saistīti traucējumi, somatoformi traucējumi, personības un uzvedības traucējumi. Mācīšanās traucējumi ir smagi un ilgstoši traucējumi ar iedzimtu vai iegūtu sindromu pazīmēm. Mācīšanās traucējumi ir fiziskas, garīgas, uzvedības, saskarsmes vai psihosociālās dabas traucējumi. Informācijas formāts varētu būt materiāli vieglajā valodā, jo tos ir vieglāk uztvert, līdz ar to cilvēks tik ātri nenogurst, kā arī audio formāts, kur nepieciešama mazāka piepūle.

Mācīšanas grūtības var būt:

- runas traucējumi (runāšanas, klausīšanās);
- lasīšanas traucējumi
- rakstīšanas traucējumi
- pareizrakstības traucējumi
- rēķināšanas traucējumi un matemātisko jēdzienu un simbolu izpratnes traucējumi
- ideju un domu integrēšanas un organizēšanas traucējumi

Atbalsta pasākumi:

- *Pielāgots informācijas formāts*
Vieglā valoda; audio formāts.
- *Atbalsta pasākumi izglītībā*
Rakstot pārbaudes darbus un eksāmenus ir iespējams izmantot atgādnis par gramatikas likumiem, kuras ir izmantotas mācību procesā – izglītojamajiem ar specifiskiem pareizrakstības traucējumiem.
- *Pielāgotas datorprogrammas*
Teksta burtu izmēra palielināšana; teksta krāsas izmaiņšana; vārdvārdu veidošanas programmas: automātiskais teksta redaktors – kas ietver sevī gan pareizrakstības, gan gramatiskās sistēmas pārbaudi; lasošās sistēmas – tās balsī nolasa ne tikai e-pastus, mājaslapā pieejamo informāciju, bet izmantojot skeneri, var ieskenēt grāmatas lapu pārvērš digitālā tekstā, un dators var nolasīt vārdus, vienlaicīgi tos rādot uz ekrāna, piemēram, Optical Character Recognition (OCR); Freedom Scientific's WYNN, ar šīm programmām var izcelt citā krāsā vārdus, teikumus, iespējams izvēlēties, lai vienā reizē parādās tikai viens vārds, lai varētu pārbaudīt izpratni; jēdzienu attēlošanas programma –

vizuāli attēlo idejas un jēdzienus, šos attēlojumus var savienot ar bultām, lai labāk varētu saprast sakarības starp idejām, piemēram, Inspiration; programmas, kas pārveido vārdus gramatiski pareizi, dislektīki bieži raksta vārdus tā kā izrunā tos, līdz ar to tāda programma kā YakYak™ pārvērš pareizi rakstītos vārdus; vārdu pareigošanas programmas – kas piedāvā iespējamus vārdu variantus.

Ministru kabineta noteikumos Nr.335 „Noteikumi par centralizēto eksāmenu saturu un norises kārtību” noteikts, ka izglītojamajiem, kuriem ir pedagoģiski medicīniskās komisijas atzinums par izglītojamā veselības stāvokli, spējām un attīstības līmenim atbilstošas izglītības programmas īstenošanu vai logopēda, izglītības vai klīniskā psihologa atzinums par izglītojamā speciālajām izglītības vajadzībām, centrs eksāmeņiem par pamatizglītības iegūvi nosaka atšķirīgus norises darbību laikus un atbalsta pasākumus. Papildu atbalsta pasākumus izvērtē un ierosina izglītības iestāde. Izglītojamais vai viņa likumiskais pārstāvis var atteikties no atbalsta pasākumu piemērošanas, pamatojoties uz izglītojamā vai viņa likumiskā pārstāvja iesniegumu izglītības iestādes vadītājam.

Vispārējās izglītības likumā Speciālās izglītības programmas vājdzirdīgiem, vājredzīgiem un neredzīgiem izglītojamajiem vispārējās pamatizglītības iegūšanai ir paredzētas 10 gadiem, bet vispārējās vidējās izglītības iegūšanai - 3 gadiem. Speciālās izglītības programmas nedzirdīgiem izglītojamajiem vispārējās pamatizglītības iegūšanai ir paredzētas 11 gadiem, bet vispārējās vidējās izglītības iegūšanai - 3 gadiem. Speciālās izglītības programmas izglītojamajiem ar psihiskās attīstības aizturi un grūtībām mācībās vai smagiem logopēdiskiem traucējumiem vispārējās pamatizglītības iegūšanai ir paredzētas 10 gadiem.

Atzīstot, ka likumdošanā paredzētie pasākumi tikai ļoti nelielā mērā ir ieviesti dzīvē, valdība izstrādājusi ilgtermiņa plānu šo pasākumu realizācijai, pieņemot Invaliditātes un tās izraisīto seku mazināšanas politikas pamatnostādņu 2005.–2015.gadam kopsavilkumu (Ministru kabineta 2005.gada 10.augusta rīkojums Nr.544).

Pieņemta arī valsts programma "Sabiedrības integrācija Latvijā", kurā deklarētais mērķis ir radīt sabiedrību ar vienlīdzīgām iespējām visiem; palielināt indivīdu un iedzīvotāju grupu sociālās līdzdalības iespējas; nodrošināt sabiedrības locekļiem vienlīdzīgas iespējas piekļūt sabiedrības resursiem un veidot pilnvērtīgu dzīvi; sekmēt sabiedrības vidusslāņa veidošanos.

Šīs programmas ietvaros plānotie projekti ir:

- Tulku apmācības programma nedzirdīgām un nedzirdīgi neredzīgām personām;
- Rehabilitācijas centra attīstība bērniem un jauniešiem ar dzirdes un redzes traucējumiem.

Par informācijas pieejamību internetā

2010. gada 31. martā Latvijā ir stājusies spēkā Konvencija. Konvencijas mērķis ir nodrošināt personām ar invaliditāti vienlīdzīgi un pilnā apmērā visas cilvēktiesības un pamatbrīvības, nepieļaujot nekāda veida diskrimināciju. Kā viens no galvenajiem konvencijā paustajiem principiem ir vides un informācijas vienlīdzīga pieejamība personām ar

invaliditāti. Īpaša nozīme kā informācijas avotam tiek pievērsta interneta videi un atbilstoši mājas lapu vienlīdzīgai un nediskriminējošai pieejamībai.

Starptautiska organizācija W3C ir aizsākusi speciālu projektu – „Web pieejamības iniciatīva” (Web Accessibility Initiative (WAI)), kura ietvaros ir izstrādājusi principus, vadlīnijas un standartus mājas lapu pieejamības atbilstoši nodrošināšanai.

Vienlaicīgi arī Latvijas valdība, kā savu pirmo solis uz konvencijas pieprasīto mājas lapu pieejamības īstenošanu, ir izdevusi Ministru kabineta rīkojumu Nr.693., kurā paredzēts veikt pētījumu par valsts pārvaldes iestāžu mājas lapu pieejamību un izstrādāt priekšlikumus informācijas pieejamības instrumentu pilnveidošanai.

Balstoties uz personu grupu ar īpašajām vajadzībām, W3C ir noteikusi četrus pamatprincipus attiecībā uz informācijas pieejamības nodrošināšanu, kurus nepieciešams ņemt vērā mājas lapu uzturētājiem un veidotājiem:

- **Uztveramība**
 - Netekstuālajai informācijai tiek nodrošināta alternatīva teksta formātā.
 - Viedo un audio tipa informācijai tiek nodrošināti titri vai titriem līdzvērtīga informācija.
 - Veidot lapas saturu pielāgojamu, padarīt to pilnībā pieejamu asistējošajām tehnoloģijām.
 - Nodrošināt pietiekamu kontrastu, lai informācija būtu redzama un dzirdama.
- **Pārvaldāmība un kontrolējamība**
 - Padarīt visas mājas lapas funkcijas pieejamas caur klaviatūru
 - Nodrošināt lietotājam pietiekami ilgu laika periodu informācijas lasīšanai, kā arī citām lapas lietošanas funkcijām.
 - Nepieļaut lapā elementus, kuri var izraisīt „iestrēgšanu” (epileptisko vai kādu citu).
 - Nodrošināt lietotājiem palīdzību nepieciešamā satura uzmeklēšanā, kā arī navigācijā uz to.
- **Saprotamība un loģiskums**
 - Veidot tekstuālo informāciju tā lai tā būtu lasāma un saprotama.
 - Veidot lapas funkcijas un struktūru tā, lai tās darbotos lietotājam viegli paredzamā veidā.
 - Nodrošināt lietotājam palīdzību kļūdu labošanā, kā arī palīdzēt no tām izvairīties jau sākotnēji.
- **Vienkāršība (robust ang.)**
 - Nodrošināt lapas maksimālu savietojamību ar citām informācijas tehnoloģijām, kā jau eksistējošām tā arī vēl tikai nākotnē veidojamām.

4.Secinājumi, ieteikumi.

Latvijā pieejamie atbalsta pasākumi.

Izglītība:

- Latvijas Neredzīgo Biedrības Rehabilitācijas centrā pieaugušajiem cilvēkiem ar redzes traucējumiem ir iespējams saņemt sociālās rehabilitācijas pakalpojumus (Braila raksta apgūšanu, ēdienu gatavošanu, pašapkalpošanos, orientāciju apkārtnē, arī pamatiemaņas ar datortehniku). Pakalpojumi tiek segti no valsts budžeta līdzekļiem.
- 2010.gada 10.aprīlī stājās spēkā MK noteikumi Nr.335 "Noteikumi par centralizēto eksāmenu saturu un norises kārtību", kas paredz daudzveidīgus atbalsta pasākumus izglītojamajiem ar īpašām vajadzībām:

a) izglītojamajiem ar redzes traucējumiem (palielināts starpbrīžu skaits; pagarināts darba izpildes laiks; teksts palielinātā drukā; teksta palielinājuma iekārtas vai citu palīgīdzekļu lietošana, lai uzlabotu informācijas saskatāmību);

b) izglītojamajiem ar dzirdes traucējumiem (palielināts starpbrīžu skaits; pagarināts mutvārdu un/vai klausīšanās daļas darba izpildes laiks; uzdevumu nosacījumu un teksta papildus atkārtošana-klausīšanās daļā-līdz 3 reizēm; attiecīgā priekšmeta skolotājam atļauts uzdevumu nosacījumus izskaidrot mutiski vai zīmju valodā; runāšanas daļā atļauts izmantot zīmju valodu; aizstāt mutisku atbildi ar rakstisku atbildi; iespējams atbrīvot no mutvārdu vai klausīšanās daļas);

c) izglītojamajiem ar garīgās veselības traucējumiem (pagarināts darba izpildes laiks; palielināts starpbrīžu skaits);

d) izglītojamajiem ar fiziskās attīstības traucējumiem (pagarināts darba izpildes laiks; palielināts starpbrīžu skaits; datora izmantošana bez teksta redaktora iespējām rakstiskas atbildes sniegšanai; rakstu darbus aizstāt ar mutiskām atbildēm, ja traucējumu dēļ nevar rakstīt; iespēja izmantot asistentu atbalstam darbībā, kas nav saistītas ar pārbaudījuma saturu);

e) izglītojamajiem ar valodas traucējumiem (pagarināts darba izpildes laiks; palielināts starpbrīžu skaits; atļauts lasīt priekšā uzdevuma nosacījumus un tekstu 1 reizi; rakstītais teksts palielinātā drukā; var izmantot palīgīdzekļus, kuri uzlabo teksta uztveri; var atbrīvot no mutvārdu daļas kārtošanas vai aizstāt ar rakstisku atbildi, ja ir valodas traucējumi, kas neļauj demonstrēt runātprasmi);

f) izglītojamajiem ar mācīšanās traucējumiem (pagarināts darba izpildes laiks; palielināts starpbrīžu skaits; drīkst izmantot palīgīdzekļus, kas uzlabo teksta uztveri – ar lasīšanas traucējumiem; atļauts lasīt priekšā uzdevuma nosacījumus un tekstu 1 reizi).

Valsts sniegtie palīglīdzekļi: saskaņā ar Ministru kabineta noteikumiem Nr.1472, valsts nodrošina tiftotehniskos, surdotehniskos palīglīdzekļus.

Informācijas pieejamība personām ar dzirdes traucējumiem:

- Saskaņā ar Latvijas Republikas Obligāto eksemplāru likuma 5.pantu Latvijas Nacionālajai bibliotēkai ir jāsaņem viens eksemplārs no katra izdevuma neredzīgajiem. Latvijas Nacionālajā bibliotēkā ir pieejami raksti Braila rakstā un elektroniskā formātā.
- Valsts aģentūra Latvijas Neredzīgo bibliotēka. Tās pamatuzdevums ir nodrošināt pieeju grāmatām un informācijai cilvēkiem, kuri nevar lasīt parasto iespiedrakstu, viņiem pieejamā formātā – grāmatas Braila rakstā un audiogrāmatas. Bibliotēkai ir 7 filiāles (Balvos, Cēsīs, Daugavpilī, Jelgavā, Liepājā, Rēzeknē un Ventspilī) un Rīgā. Pēc lasītāju pieprasījuma audiogrāmatas tiek sūtītas uz latviešu mītnes zemēm ārvalstīs. Ar starptautiskā bibliotēku abonementa palīdzību iespējams pasūtīt grāmatas svešvalodās Braila rakstā.
- Akcija "Nepaliec klusumā" – apmeklējot Latvijas Dabas muzeja ekskursiju vai nodarbību, šie dalībnieki ar muzeja gida un zīmju valodas tulka palīdzību iepazīst Latvijas un pasaules dabas daudzveidību. Programma gan skolēniem, gan pieaugušo grupām ir apmeklējama bez maksas. Noritēs līdz 2010.gada vasaras sākumam.
- Latvijas Nedzirdīgo Savienības Komunikācijas centrs piedāvā surdotulka pakalpojumus darbadienās nedzirdīgajiem cilvēkiem bez maksas. Šajā centrā nedzirdīgajiem cilvēkiem palīdz sazināties ar dažādām iestādēm/personām telefoniski, kā arī nodrošina surdotulka pakalpojumus. Brīvdienās un vakaros surdotulka pakalpojumi nav pieejami.
- Latvijas Nedzirdīgo Savienība sūta īsziņas par aktivitātēm nedzirdīgajiem cilvēkiem, kas notiek reģionālajās biedrībās visā Latvijā.
- Nedzirdīgs cilvēks ar jebkura veida jautājumiem var griezties pie Latvijas Nedzirdīgo Savienības. Atbildes var saņemt dažādos veidos – klātienē; pa e-pastu; īsziņas veidā; pa Messenger; izmantojot webkameru.
- Lattelecom uzziņu dienests "1188" piedāvā pakalpojumu – nosūtīt jautājumu un saņemt uzziņas īsziņas formā. Maksa 35 santīmi.

Izglītība:

- 2004.g. K.Garkalnes pētījums par nedzirdīgo jauniešu uzskatiem par viņu integrācijas iespējām Latvijas izglītības sistēmā (56% jauniešu apgalvo, ka skolotāji nepasniedz

mācību vielu atbilstoši jauniešu īpašajām vajadzībām; 23% jauniešu atzina, ka skolotāji neprot zīmju valodu)

- 2009.g. Latvijas Nedzirdīgo Savienības pētījums par nedzirdīgajiem pieejamiem sociālās rehabilitācijas pakalpojumiem un reālajām vajadzībām (54% no respondentiem ir pamatskolas vai sākumskolas izglītība)
- Zīmju valodas tulku trūkums (jo nav labi apmaksāts darbs).
- Nepieciešami regulāri zīmju valodas kursi pedagogiem.
- Nav specializētu mācību līdzekļu (mācās pēc standarta grāmatām, kuras skolotāji paši, cik var, atvieglo – Valmieras vārdzirdīgo internātpamatskola)
- Vajadzētu ieviest centralizētus mācību līdzekļus, lai pedagogiem pašiem nevajadzētu taisīt, bet tos varētu iegādāties. Naudas līdzekļu trūkuma dēļ tas netiek darīts.

- Krievijas Izglītības Akadēmijas Maskavas korekcijas pedagoģijas institūts ir izstrādājis mācību programmu bērniem ar dzirdes traucējumiem, Valmieras skola to ir daļēji adaptējusi, ir iztulkots, taču nav finansējuma, lai izveidotu datorprogrammu.

- Finansiālais trūkums (lai adaptētu materiālus, programmas, ir nepieciešami lieli finansu līdzekļi, kuru nav)
- Trūkst IKT (bērnu dārzā vispār nav ne viena datora, nekā, tikai tik, cik ir skolotājiem portatīvie pašiem; Valmieras vārdzirdīgo internātpamatskolā ir tikai 2 projektori)
- Tehnisko palīglīdzekļu trūkums (valsts nenodrošina FM sistēmu iegādi skolās, kas palīdzētu daudz reiz labāk uztvert skolotāja teikto; indukcijas cilpas skolās nevar izmantot, jo tām nevar pārslēgt raidīšanas viļņus atšķirībā no FM sistēmām, līdz ar to pārklājas tas, ko vienā klasē runā ar to, ko otrā klasē runā)
- Valsts neatmaksā zīmju valodas tulka pakalpojumus priekš studijām augstskolā

- Kādreiz Valmieras vārdzirdīgo internātpamatskolā vispārējo pamatizglītību varēja iegūt 11 gadu laikā, šobrīd 10 gadu laikā. Skolas direktors uzskata, ka tas būtiski ietekmēs izglītības līmeni, jo mācību programma paliek tā pati, tikai laiks ir mazāks. Līdz ar to, ir jāapgūst viela ātrāk, bet paliek mazāk laika, lai apgūtu tās lietas, kas nepieciešamas, lai nokārtotu valsts pārbaudījumus.

Informācijas pieejamība:

- Apvienoto Nāciju Organizācijas Konvencijas par personu ar invaliditāti tiesībām īstenošanas plānā paredzēts palielināt titrēto raidījumu skaitu sabiedriskajā televīzijā – šobrīd filmām lielākoties titri ir tikai krievu valodā, kas nozīmē, ja nedzirdīgs cilvēks grib saprast, kas filmā notiek, viņam ir jāmacās krievu valoda.
- Izdevumi zīmju valodā (nav pilnīgas zīmju valodas vārdnīcas; ir ļoti maz izdevumi zīmju valodā)

Informācijas pieejamība personām ar redzes traucējumiem:

Izglītība:

- Strazdumuižas internātvidusskolā tiek iespēstas palielinātā raksta grāmatas, tomēr profesionālajās un augstākās izglītības iestādēs šādas literatūras nav.
- Sakarā ar finansiālo līdzekļu trūkumu valsts šogad nav iespiedusi mācību grāmatas Braila rakstā Strazdumuižas internātvidusskolas bērnu vajadzībām.
- Mācību grāmatās it sevišķi ģeogrāfijas, svešvalodu ir ļoti daudz vizualizācijas, uzdevumi tiek balstīti uz zīmējumiem, līdz ar to tas nozīmē, ka ir ļoti grūti adaptēt šīs grāmatas.
- Skolotājiem parastajās masu skolās ir informācijas trūkums par to, kā mācīt bērnus ar redzes traucējumiem, par to liecina bērnu zemais izglītības līmenis, kuri ir pārcelti no masu skolas uz Strazdumuižas internātvidusskolu.
- Lai veicinātu veiksmīgu bērnu ar redzes traucējumiem integrāciju masu skolās, ir nepieciešams regulāri pārbaudīt, kādas ir šo bērnu sekmes. Valsts pedagoģiski medicīniskā komisija nespēj nodrošināt šādu kontroles funkciju. Līdz ar to iztrūkst kontrole.
- MK noteikumi 579: mācību telpa 7-10 neredzīgiem izglītojamajiem. Mācību stunda ilgst 40 minūtes, līdz ar to sanāk ļoti maz laika, lai strādātu individuāli ar katru bērnu. Padomju savienības laikā bija 3-5 izglītojamie. Un kā teica Strazdumuižas internātvidusskolas direktore, ar 3 bērniem var strādāt produktīvi.

Informācijas pieejamība:

- Sakarā ar samazināto valsts budžetu Latvijas Neredzīgo bibliotēka 2009.gadā bibliotēka nespēja nodrošināt redzes invalīdiem Braila raksta grāmatas un audiogrāmatas pilnā apjomā.
- 2009.gadā tika atvērta biedrības "Ideju Forums" digitālā bibliotēka (www.e-biblioteka.lv), kas satur dažāda veida audio failus. Bibliotēkas resursi ir piemēroti, lai ekrānlasošās programmas varētu atpazīt tekstu. Līdz ar to digitālā bibliotēka ir kā papildus resurss apstākļos, kad valsts nespēj nodrošināt pietiekamu audiogrāmatu un Braila raksta grāmatu apjomu.
- 2008., 2009.gadā tika realizēta atbalsta programma neredzīgiem cilvēkiem "DIA:logs", kuras ietvaros tika ieskaņoti raksti no lielākajiem Latvijas laikrakstiem audio formātā. Projekta aktivitātēs kopumā tika savākti ziedojumi vairāk nekā Ls 13 000 apmērā, kas ļāva nodrošināt audio žurnāla izdošanu viena gada garumā.

Informācijas pieejamība personām ar kustību traucējumiem:

- Galvenā problēma ir vides pieejamība, ja vide ir nepieejama, tad līdz ar to nav iespējams piekļūt nepieciešamajai informācijai.

- Sociālās integrācijas valsts aģentūrā ir iespēja bez maksas iegūt koledžas izglītību cilvēkiem ar smagiem kustību traucējumiem, bet ir ierobežots profesiju/ specialitāšu skaits.

Informācijas pieejamība:

- Internets ir viena no lētākajām mūsdienu informācijas un sakaru tehnoloģijām, līdz ar to būtu jānodrošina interneta vides pieejamība – jābūt atbilstoši izstrādātām mājaslapām, lai cilvēki, izmantojot ekrānlasošās programmas, varētu strādāt ar šīm mājaslapām, kas būtu saskaņā ar likumu "Par Konvenciju par personu ar invaliditāti tiesībām".
- Apeirons un Lattelecom BPO veica pētījumu par 50 Latvijas interneta mājaslapu pieejamību. Neviens no mājaslapām neatbilda starptautiskajiem W3C standartiem.
- Viens no vērtēšanas kritērijiem bija: izvēlnēm ir jābūt programmatiski noteiktām, nevis veidotām ar animācijas tehnoloģiju, piemēram, Flash, palīdzību. Ja šis princips netiek ievērots, izvēlnēs esošā informācija neredzīgiem lietotājiem nav pieejama – ekrānlasošā programma to nevarēs nolasīt;
- Gatis Preiss, e-vides eksperts no Liepājas, kas pats ir neredzīgs, informē, ka dažkārt neredzīgie interneta lietotāji var tikai atvērt vai aizvērt mājaslapu, jo ekrānlasošā programma neko nevar tajā izlasīt, ir arī mājaslapas, kur var izlasīt saturu, bet lapā nav iespējams pārvietoties un vajadzīgajai informācijai piekļūt.
- Apeirona pētījums "Valsts un pašvaldības institūciju mājaslapu satura saprotamības izvērtēšana un pieejamības noteikšana cilvēkiem, kuri izmanto vieglo valodu" (informācija e-vidē nav pieejama; valsts un pašvaldības mājaslapās netiek izmantoti tādi komunikācijas veidi kā audio, video un foto materiāli).
- Apvienoto Nāciju Organizācijas Konvencijas par personu ar invaliditāti tiesībām īstenošanas plāna 2010.-2012.gadam situācijas raksturojumā teikts, ka pašreizējā ekonomiskajā situācijā vislielākās grūtības sagādā nodrošināt pieejamību. Tātad trūkst naudas līdzekļi, lai veidotu vidi, kas būtu pieejama ikvienam sabiedrības loceklim. Jāsecina, ka pieejamība ir pamats nediskriminējošai videi. Un, ja pieejamība netiek nodrošināta, tiek skartas arī daudzas citas jomas. To skaitā informācijas pieejamība, līdzdalība sabiedriskajās aktivitātēs, kas ietekmē ne tikai cilvēkus ar īpašām vajadzībām, bet arī vecāka gadagājuma cilvēkus, mazus bērnus, vecākus ar bērnu ratiņiem u.c.
- Vairākos iepriekš apskatītajos likumdošanas dokumentos tiek uzsvērtā vides pieejamība un tās nodrošināšana, kas ir pamatā informācijas pieejamībai un integrācijai sabiedrībā. Ņemot vērā reālo situāciju, kad pie daudzām iestādēm ir fiziski grūti piekļūt, piemēram, Forum Cinema ir tikai viena zāle, kurā var iebraukt ar ratiņkrēsli, tas nozīmē, ka nav izvēles, ir jāskatās tās filmas, kuras rāda šajā zālē, pie tam var sēdēt tikai pirmajā rindā, jādodomā, ka kontroles funkcija ir nepilnīga.

Izglītība:

- Saistībā ar personu ar invaliditāti izglītošanu lielākais šķērslis, kas kavē pilnvērtīgu zināšanu apguvi, ir finansiālo līdzekļu trūkums.
- Latvijā nav standartizētu testu, lai noteiktu specifiskus mācīšanās traucējumus;
- lielākā daļa specifisku mācīšanās traucējumu Latvijā netiek identificēti un Pedagoģiski medicīniskās komisijas atzinumi vairumā gadījumu pasliktina, ne uzlabo skolēna stāvokli izglītībā – skolēns tiek stigmatizēts, pakļauts pilnīgi voluntāriem pedagoģiskiem lēmumiem, tajā pašā laikā nesāņemot nekādu sistēmisku, specifisku un dokumentētu palīdzību.

Kopējie secinājumi un ieteikumi:

- Likumdošanas līmenī paredzēti visi nepieciešamie pasākumi personu ar invaliditāti integrācijai un informācijas pieejamības nodrošināšanai.
- Praktiskās realizācijas līmenī valsts un pašvaldību iestādēm daudz striktāk būtu jāievēro likumos noteiktās normas, nevis formāli vai daļēji ieviest pasākumus, kas faktiski izrādās neizmantojami tām personām, kam tie domāti.
- Nevalstiskajām organizācijām, kas veicina personu ar invaliditāti integrāciju, proaktīvi dot savus slēdzienus un ieteikumus jaunu projektu ieviešanas plānošanā.
- Izmantojot esošos cilvēkresursus, veicināt profesionāļu informētību par vides un informācijas pieejamības standartiem.
- Augstskolās, kur sagatavo nākamos profesionāļus gan būvniecības, gan informātikas jomās (vides un informācijas pieejamībai) sadarbībā ar NVO ieviest obligātu lekciju kursu par vides un informācijas pieejamības nodrošināšanu.